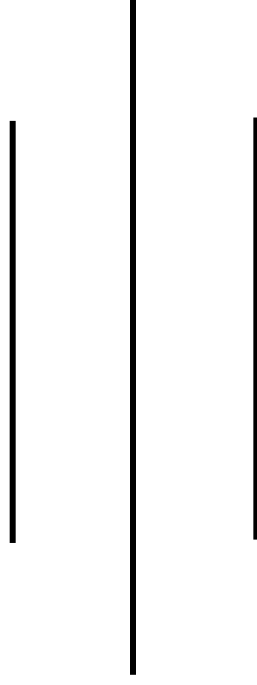

प्रदेश विपद् व्यवस्थापन नीति, २०७९

प्रदेश सरकार

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

प्रदेश नं. १, विराटनगर

२०७९ असार

विषयसूची

१. पृष्ठभूमि	१
१.२ प्रदेशमा विपद् जोखिमको अवस्था विश्लेषण	१
१.२.१ भूकम्प	२
१.२.२ बाढी	२
१.२.३ पहिरो	२
१.२.४ हिमपहिरो र हिमताल विष्फोट	३
१.२.५ आगलागी	३
१.२.६ वन्यजन्तुको आक्रमण:	३
१.२.७ चट्याङ्ग:	३
१.२.८ महामारी:	४
१.३ प्रकोपको वारम्बारता र क्षति	४
२. चुनौती तथा समस्याहरू	६
३. नीतिको आवश्यकता	६
४. दीर्घकालीन सोच	७
५. ध्येय	७
६. लक्ष्य	७
७. उद्देश्य	७
८. मार्गदर्शक सिद्धान्त	७
९. नीति	८
१०. नीति कार्यान्वयन	११
११. समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	११
१२. नीति पुनरावलोकन	११

प्रदेश विपद् व्यवस्थापन नीति, २०७९

१. पृष्ठभूमि

विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथा र नेपालको होचो भूभाग केचनाकवल रहेको यस प्रदेशमा संसारको सबैभन्दा होचो अरुण उपत्यका समेत रहेको छ । मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज, सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज, कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र र कोशी टप्पु वन्यजन्तु आरक्ष रहेको यो प्रदेश जलभण्डार र जैविक विविधताले भरिपूर्ण छ । नेपालको सबैभन्दा ठूलो सप्तकोशी नदीको जलाधार क्षेत्र रहेको यो प्रदेशमा ऐतिहासिक विराट राजाको राजधानी, बराहक्षेत्र, हलेसी धाम, पाथीभरा भगवती मन्दिरजस्ता धार्मिक तथा सांस्कृतिक क्षेत्रहरू रहेका कारण प्रदेश पर्या-पर्यटन र धार्मिक तथा सांस्कृतिक पर्यटनमा समृद्ध रहेको छ ।

पूर्व र दक्षिणमा मित्र राष्ट्र भारतको पश्चिम बङ्गाल र बिहार राज्य, पश्चिममा २ नं. र वागमती प्रदेश र उत्तरमा मित्र राष्ट्र चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत सीमा रहेको छ । कूल क्षेत्रफल २५,९०५ वर्गकिलोमिटर रहेको यस प्रदेशमा झापा, इलाम, पाँचथर, ताप्लेजुङ, सङ्खुवासभा, तेह्रथुम, भोजपुर, धनकुटा, खोटाङ, सुनसरी, मोरङ, सोलुखुम्बु, ओखलढुङ्गा र उदयपुर गरी १४ जिल्ला र १३७ स्थानीय तह रहेका छन् । वि. सं. २०७८ को जनगणनाको प्रारम्भिक तथ्याङ्कअनुसार यस प्रदेशमा कूल ४९,७२,०२१ जनसङ्ख्या रहेको छ ।

यस प्रदेशमा भूकम्प, बाढी, पहिरो, आगलागी तथा डढेलो, शीतलहर, हावाहुरी, चट्याङ, असिना, वन्यजन्तुको आक्रमणजस्ता विपद्का कारण मानिस, भौतिक पूर्वाधार, सामाजिक, आर्थिक र प्राकृतिक सम्पत्तिमा हुने क्षतिका कारण समग्र विकास प्रक्रियामा अवरोध उत्पन्न गरेको छ । जलवायु परिवर्तनका कारण हुने अतिवृष्टि, अनावृष्टि, खण्डवृष्टिले गर्दा बाढी, डुवान, पहिरो, खडेरीका साथै हुरीबतास, चट्याङ, शीतलहर, रोग र कीराजन्य महामारीजस्ताघटनाको आवृत्ति र त्यसबाट हुने क्षतिको मात्रा बढिरहेको छ । आगलागीका साथै यातायात, औद्योगिक, विद्युतीय दुर्घटनाजस्ता मानवकृत विपद्को जोखिम समेत बढ्दै गएको छ । प्राकृतिक स्रोतको दोहन, अव्यवस्थित शहरीकरण, विकास प्रक्रियामा विपद् जोखिम संवेदनशीलताको अभाव, जनचेतनाको कमीका कारण प्रदेशमा विपद्जन्य जोखिम बढ्दो क्रममा छ ।

१.२ प्रदेशमा विपद् जोखिमको अवस्था विश्लेषण

प्रदेश योजना आयोगले हालै सार्वजनिक गरेको प्रदेशको पञ्चवर्षीय योजनाअनुसार प्रदेशमा विपद्बाट वार्षिक ६२ करोड अर्थात् कूल गार्हस्थ उत्पादनको ०.८१ प्रतिशत क्षति हुने गरेको छ । गृह मन्त्रालय अन्तरगत रहेको विपद् पोर्टलका अनुसार वि सं २०७८ मा यस प्रदेशमा भएका ९७८ घटनामा परी १२६ जना मानिसको मृत्यु र ५ जना बेपत्ता भएका छन् । गएको दुई वर्षमा विपद्बाट उच्च आर्थिक

क्षति भएका १० जिल्लामध्ये यस प्रदेशका सुनसरी, मोरङ, ताप्लेजुङ, झापा, सोलुखुम्बु, उदयपुर, क्रमशः दोस्रो, चौथो, पाचौं, छैठौं, आठौं र नवौं स्थानमा रहेका छन् । यसअनुसार पनि प्रदेश विपद्को उच्च जोखिममा रहेको स्पष्ट हुन्छ ।

१.२.१ भूकम्प

वि. सं. १९९० माघ २ गतेको ८.४ रिक्टर स्केलको महाभूकम्पको केन्द्रविन्दु (संखुवासभाको चैनपुर) रहेको यो प्रदेशमा वि. सं. २०७२ वैशाख १२ गते गोरखा केन्द्रविन्दु भएको ७.६ रिक्टर स्केलको विनाशकारी भूकम्प, २०७२ साल वैशाख २९ गते सिन्धुपाल्चोक केन्द्रविन्दु भएको ७.३ रिक्टर स्केलको ठूलो पराकम्पन र त्यसपछि निरन्तर गएका साना ठूला पराकम्पनका कारण नेपालमा जनधनको व्यापक क्षति भयो ।

प्रदेश नं १ मा १० वर्षको अवधिमा भूकम्पका २१ वटा घटनामा ६३ जनाको मृत्यु ३ जना बेपत्ता र ३८९ जना घाइते भएका थिए । ३८,३०४ घरहरूमा पूर्ण र ६३,५९३ घरहरूमा आंशिक क्षति भएको थियो भने करिब ५० करोडको प्रत्यक्ष आर्थिक क्षति भएको थियो ।

१.२.२ बाढी

नेपालमा साना ठूला गरेर ६,००० भन्दा बढी नदीहरू छन् जसको कूल लम्बाइ करिब ४५ हजार किलोमिटर छ । यस प्रदेशमा नदीको सङ्ख्या करिब १,५०० रहेको अनुमान गरिएको छ । यी नदीहरू स्वच्छ पिउनेपानी, सरसफाइ, सिँचाइ, ऊर्जा उत्पादन, जल यातायात लगायत आर्थिक विकासका मेरुदण्डका रूपमा रहेका छन् । तथापि, यिनै नदीले हरेक वर्षको मनसुनमा जनजीवन अस्तव्यस्त मात्र बनाउँदैनन् तल्लो तटीय क्षेत्रका वैशी, उपत्यका र अझ तराईमा विनाशालीला मच्चाउँछन् । प्रत्येक वर्षको आषाढ, श्रावण, भाद्र र आश्विनको पहिलो साता गरी करिब साढे तीन महिना आउने बाढीले मानवीय तथा भौतिक सम्पत्तिमा गर्ने क्षति विनाशकारी रहने गरेको छ । यस प्रदेशमा विगत १० वर्षमा बाढीका ४४५ घटनामा परेर १५१ जनाको मृत्यु, ८४ जना बेपत्ता र २७ जना घाइते भएका छन् भने ११,८५५ परिवार प्रभावित, ७१९ घरमा पूर्ण क्षति र ७,८८९ घरमा आंशिक क्षति पुगेको छ । २४३ गोठ र ७३ पशुचौपायामा क्षति पुगेको तथा १५ करोड ३३ लाख रुपैयाँ बराबर प्रत्यक्ष आर्थिक क्षति भएको देखिन्छ ।

१.२.३ पहिरो

प्राकृतिक प्रकोपका घटनाहरूमध्ये पहिरो समग्र नेपालकै समस्या हो । ८२ प्रतिशत पहाड र हिमाली क्षेत्रले समेटेको यो प्रदेश पहिरोको उच्च जोखिममा छ । विगत १० वर्षको तथ्याङ्कअनुसार प्रदेशमा ५७५ वटा पहिरोमा परेर २१६ जनाको मृत्यु भयो भने ३९ जना बेपत्ता र १२३ जना घाइते भए । यस अवधिमा १,१६० घरहरू पूर्ण क्षति र १,७४४ घरहरू आंशिक क्षति भएका थिए । ९३ गोठ र २२३ घरपालुवा पशु नष्ट भएका र ५१ करोड १६ लाख आर्थिक नोक्सानी भएको थियो । (स्रोत: विपद् पोर्टल)

१.२.४ हिमपहिरो र हिमताल विष्फोट

नेपाल हिमताल विष्फोटन र हिमपहिरोको समेत उच्च जोखिममा रहेको छ । विश्वव्यापी उष्णीकरणका कारण तिब्ररूपमा हिउँ पग्लिनाले हिमतालको उत्पत्ति हुने र विष्फोटन हुने सम्भावना यो प्रदेशमा पनि बढ्दै गएको छ । विष्फोटनको उच्च जोखिममा रहेका ४७ मध्ये ४२ वटा हिमतालहरु कोशी जलाधार क्षेत्रमा पर्ने स्थानीय तह र समुदायहरु प्रभावित हुनसक्ने देखिन्छ ।

१.२.५ आगलागी

प्रदेश नं १ को विगत १० वर्षको तथ्याङ्क अनुसार आगलागी सबैभन्दा धेरै हुने गरेको देखिन्छ । २०६८ देखि २०७८ सालको अवधिमा आगलागीका ५,०१४ घटना भइ १४८ जना मानिसको मृत्यु ४०० जना घाइते, १ सरकारी भवन, ५,४६५ निजी घर र १,३९२ गोठ पूर्ण रूपमा नष्ट भएका थिए । आगलागीका कारण ६३४ करोड आर्थिक क्षति भएको देखिन्छ ।

पहाडी क्षेत्रका बाक्ला घर भएका बजार र तराईका ग्रामीण क्षेत्रका बाक्ला कच्ची घरमा हुने आगलागी विनाशकारी हुने गरेको छ । जनचेतनाको अभाव, आगोको प्रयोगमा लापरवाही तथा राम्ररी वायरिङ नगरिएका घरमा विद्युत् सर्किट सट भएर आगलागी हुने गरेको छ ।

१.२.६ वन्यजन्तुको आक्रमण:

वन्यजन्तुहरूलाई जङ्गलमा पर्याप्त खाना र पानी नहुनु, माँसाहारी जनावरको कमी र साकाहारी जङ्गली जनावरको संख्यामा वृद्धि हुनु, वनजङ्गलमा मानिसको चहलपहल बढ्नु, जङ्गलको खानेकुरा भन्दा मानिसले लगाएको बाली मीठो लागेर बानी पर्नु, सामुदायिक वनमा झाडि हटाउनु, जङ्गल नजिकै वस्तीहरू हुनु र बाँदर लगायतका वन्यजन्तुहरूको स्वाभावमा परिवर्तन भइ आक्रामक बन्दै जानु जस्ता कारणहरूबाट विशेषगरी पहाडी क्षेत्रमा बाँदर, दुम्सी, मृग, खरायो, बँदेलजस्ता जनावरहरूले मानिसले लगाएको बालीनाली खाएर नष्ट गरिदिने गरेका छन् । बाँदरका कारण कतिपय वस्तीबाट मानिसहरू बसाइ सर्नुपर्ने अवस्था आउन थालेको छ । तराईका झापा, सुनसरी, मोरङ र उदयपुर जिल्लामा हात्तीको आक्रमणबाट धनजनको क्षति हुने गरेको छ ।

१.२.७ चट्याङ:

अध्ययनले संसारमै चट्याङका तीन हटस्पटमध्ये नेपाललाई एक मानेको छ । नेपालमा धेरै चट्याङ परेर मानवीय आर्थिक तथा भौतिक क्षति हुने गरेको छ । प्रदेश १ मा सबैभन्दा बढी मानवीय क्षति चट्याङका कारणबाट हुने गरेको छ । २०६८ देखि २०७८ सालको अवधिमा चट्याङका ७१८ घटनामा ३१५ जना मानिसको मृत्यु ६५६ जना घाइते, १०४ निजी घर र ३२ गोठ पूर्ण रूपमा नष्ट भएका थिए । चट्याङका कारण ३ करोड ७८ लाखको आर्थिक क्षति भएको देखिन्छ । प्रदेश नं १ मा २०७८ सालमा मात्रै चट्याङका ६६ वटा घटनामा १९ जनाको मृत्यु र ३८ जना घाइते भएका थिए ।

१.२.८ महामारी:

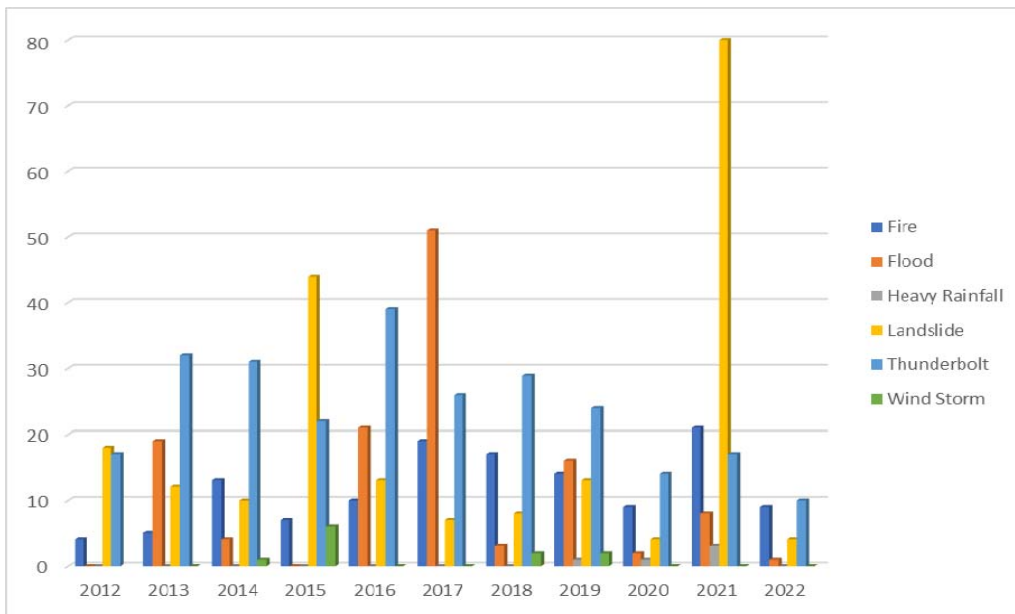
मनसुनका बेला पानी र जीवाणुबाट संक्रमण हुने रोगका कारण वर्षेनी धेरैको ज्यान जाने गरेको छ। झाडापखाला, हैजा, कमलपित्त, श्वासप्रश्वास सम्बन्धी रोगबाट र मनसुनको समयमा डेङ्गु, कालाज्वर, झाडापखाला जस्ता पानीबाट हुने रोगहरूका कारण वर्षेनी ठूलो मानवीय क्षति हुने गरेको छ। दुषित पानीको प्रयोग, जिवाणुहरूको संक्रमण, खाद्य असुरक्षा, सचेतनाको कमीलगायतका कारण महामारीका घटनाहरू दोहोरिरहेका छन्। पर्याप्त जनचेतनाको कमीका कारण र खानेपानीका स्रोतमा बाढी पसेर पानी प्रदुषित भइ यस्ता घटना हुने गरेका छन्। विगत १० वर्षमा महामारीका कारण १४ घटनामा १२ जनाको मृत्यु भएको १८ जना घाइते भएका थिए।

२०७६ साल पौष महिनामा चिनको हुवानबाट शुरु भएको कोभिड-१९ले विश्वलाई आक्रान्त पारेको छ जसको तिब्र प्रभाव नेपालमा पनि परेको छ। विपद् प्रतिकार्य र पुनर्लाभका क्रियाकलाप कोभिड-१९को सम्भावित संक्रमणबाट जोगिएर गर्नुपर्ने चुनौती पनि छ। देशभरीमा कोभिड १९ का कारण ११,७०३ जनाले ज्यान गुमाउँदा यस प्रदेशमा १,६९० जनाको मृत्यु भएको छ।

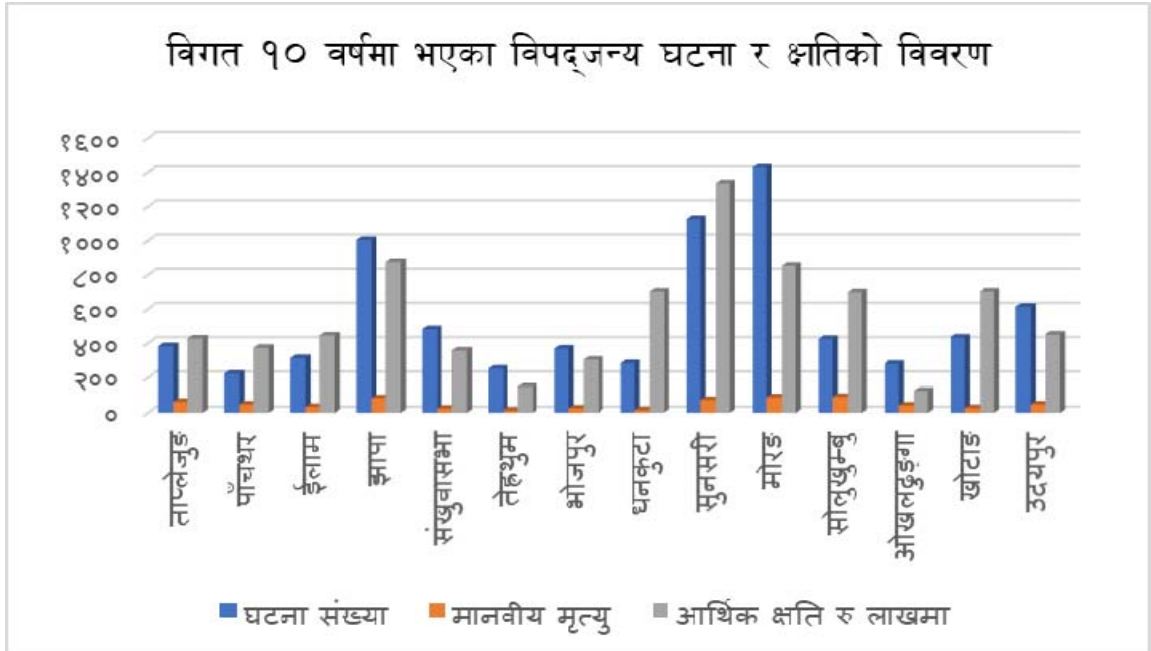
यसका साथै प्रदेशमा सुख्खा खडेरी, सर्पदंश, सडक दुर्घटना, लेक लाग्ने, डुङ्गा दुर्घटना, हुरीबतास, शीतलहरलगायतका घटनाहरूबाट जनधनको क्षति हुने गरेको छ।

१.३ प्रकोपको वारम्बारता र क्षति

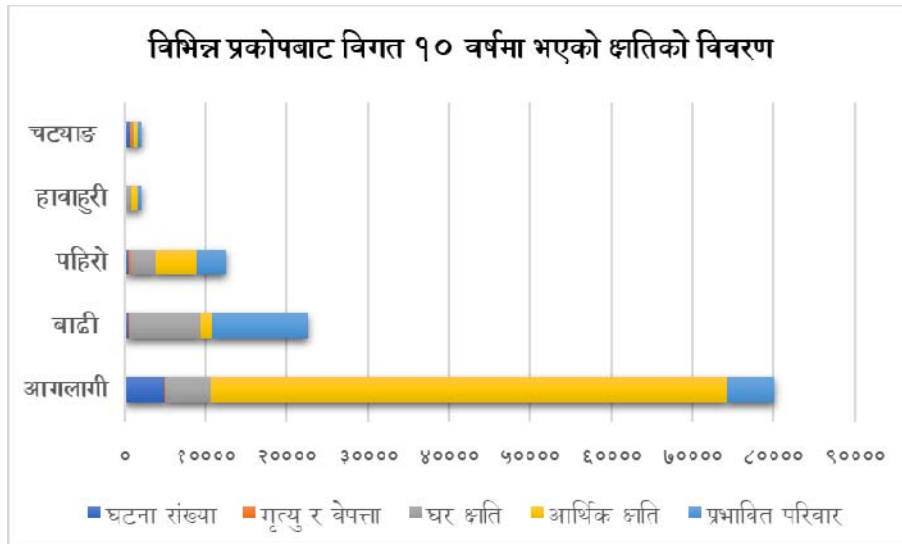
यस प्रदेशमा विगत १० वर्षको अवधिमा प्रमुख ६ वटा प्रकोपको परिवर्तित अवस्थालाई हेर्दा बाढी, पहिरोका घटनाहरू बढ्दो अवस्थामा छन् भने आगलागी, चट्याङ, हावाहुरीका घटनाहरू घट्बढ भइरहने गरेका छन्।

जिल्लागतरूपमा मोरङ, सुनसरी र झापा जिल्लामा विपद्का घटनाहरू, मानवीय, भौतिक, आर्थिक तथा सामाजिक क्षति बढी हुने गरेको तथ्याङ्क छ ।

यस प्रदेशमा प्रमुखरूपमा रहेका भूकम्प बाढी पहिरो हावाहुरी चट्याङ र आगलागीजन्य विपद्का कारण भएको क्षतिलाई हेर्दा आगलागीजन्य घटनाहरू सबैभन्दा बढी छन् भने बढी मानवीय मृत्यु चट्याङका कारण हुने गरेको छ भने बाढीबाट सबैभन्दा बढी परिवार प्रभावित हुने गरेका छन् ।

माथि उल्लेखित तथ्याङ्कलाई मध्यनजर गरेर नेपाल सरकारले विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा जनाएको प्रतिबद्धता र अवलम्बन गरेको नीतिगत व्यवस्था एवं यस प्रदेशको

भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक पक्षलाई दृष्टिगत गरी विकासका विषयगत क्षेत्रमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मूलप्रवाहीकरणका माध्यमबाट विपद् उत्थानशील प्रदेशको विकासका लागि “प्रदेश विपद् व्यवस्थापन नीति, २०७९” तर्जुमा गरिएको छ ।

२. चुनौती तथा समस्याहरू

१. भौगोलिक तथा धरातलीय स्वरूप र भौगर्भिक बनोटका कारण उत्पन्न जोखिम ।
२. विश्वव्यापी उष्णीकरणका कारण उत्पन्न जलवायु परिवर्तनको बढ्दो जोखिम ।
३. तीव्र हिमस्खलन, हिमतालको उत्पत्ति र विष्फोटनको सम्भावना ।
४. विकास योजनामा विपद् र जलवायुजन्य जोखिमको अध्ययन अनुसन्धान, लेखाजोखा, नक्साङ्कन र न्यूनीकरण प्रभावकारी हुन नसक्नु ।
५. विपद्को सामना गर्ने ज्ञान, सीप, क्षमता र प्रविधिको कमी हुनु ।
६. विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि योजना तथा कार्यक्रमको निर्माण र स्रोतको उचित व्यवस्था नहुनु ।
७. राष्ट्रिय भवन संहिताको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा पूर्वाधार निर्माण तथा विकासमा मापदण्डको पालना नहुनु ।
८. शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, विद्युत्, सञ्चार, वित्तीय संस्थाजस्ता आधारभूत सेवा प्रदायक संस्थाको विपद् सुरक्षा र व्यवसाय निरन्तरता योजना नहुनु ।
९. तहगत रूपमा आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको स्थापना र सुदृढीकरणका साथै आपत्कालीन प्रतिकार्यका लागि पर्याप्त स्रोत, साधन र क्षमताको कमी हुनु ।

३. नीतिको आवश्यकता

१. "स्वच्छ, सुखी र समुन्नत प्रदेश" निर्माणका लागि विकासका विषयगत क्षेत्रमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणलाई मूलप्रवाहीकरण गरी उत्थानशीलता अभिवृद्धि गर्न ।
२. विपद् तथा जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल प्रभावको सामना गरी प्रदेशको दिगो विकास प्रक्रियालाई उत्थानशील बनाउन ।
३. विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि राष्ट्रिय प्रतिबद्धता पूरा गर्ने प्रयासमा सघाउन ।
४. विपद्का कारण मानवीय, प्राकृतिक, सामाजिक, वित्तीय र भौतिक सम्पत्तिमाथि पर्ने प्रतिकूल प्रभाव कम गर्न ।
५. विपद् प्रतिकार्य तथा "अझ बलियो र अझ राम्रो" निर्माणका लागि पूर्वतयारीलाई सुदृढ र प्रभावकारी बनाउन ।
६. स्थानीय स्रोत, साधन, परम्परागत ज्ञान र सीप तथा क्षमताको अधिकतम उपयोग गर्दै सबै निकाय, क्षेत्र, समुदाय र वर्गसँग समन्वय र साझेदारी अभिवृद्धि गरी विपद् उत्थानशील प्रदेशको निर्माण गर्न ।

४. दीर्घकालीन सोच

विपद् जोखिमबाट सुरक्षित र उत्थानशील प्रदेश ।

५. ध्येय

विपद् जोखिम न्यूनीकरणलाई समयानुकूल र प्रभावकारी बनाई उत्थानशील क्षमता अभिवृद्धि ।

६. लक्ष्य

सबै प्रकारका विपद्बाट हुने मानवीय, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक र वातावरणीय क्षति कम गर्ने ।

७. उद्देश्य

१. सबै क्षेत्र, तह र वर्गमा विपद् जोखिमबारे समान बुझाइको विकास गर्नु,
२. विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिलाई समावेशी र सुदृढ बनाउनु,
३. विषयगत विकास योजनामा विपद् र जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरणलाई मूलप्रवाहीकरण गर्नु,
४. साझेदारीका माध्यमबाट सार्वजनिक तथा निजी लगानी अभिवृद्धि गरी विपद् व्यवस्थापनका कार्यलाई प्रभावकारी बनाउनु,
५. विपद् प्रतिकार्य र पुनर्लाभका लागि “अझ बलियो र अझ राम्रो” अवधारणा अनुरूप पूर्वतयारीलाई चुस्त बनाउनु ।

८. मार्गदर्शक सिद्धान्त

प्रदेश विपद् व्यवस्थापन नीतिको तर्जुमा गर्दा देहायका सिद्धान्त अवलम्बन गरिएको छ :

१. नेपालको संविधान र कानून बमोजिम विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका कार्यमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वय र सहकार्यको सिद्धान्त,
२. विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरणका माध्यमबाट उत्थानशील प्रदेशको निर्माण,
३. बहुप्रकोपको जोखिम पहिचान, लेखाजोखा, अभिलेखीकरण, न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका कार्यलाई विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण,
४. समावेशी विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सरकारका सबै तह र नागरिक समाज एवं सरोकारवालाबीच समन्वय तथा सहकार्य,
५. विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा स्थानीय स्रोत, साधन, सीप र रैथाने ज्ञानको प्रबर्द्धनसहित नवप्रवर्तनमुखी प्रविधिको प्रयोग,
६. विपद् उत्थानशील विकासमा सार्वजनिक र निजी साझेदारीमा वित्तीय लगानी अभिवृद्धि,

७. विपद् प्रतिकार्य, पुनर्लाभ, पुनर्निर्माण र पुनःस्थापनमा “अझ बलियो र अझ राम्रो” निर्माणका लागि पूर्वतयारीको विश्वव्यापी मान्यता ।

९. नीति

विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धिको उद्देश्य पूरा गर्न प्रदेशले देहायका नीति अवलम्बन गर्नेछः

१. विपद्को उत्पत्ति, प्रकार र प्रकृतिका आधारमा सामाजिक र वैज्ञानिक दुबै विधिको प्रयोग गरी विस्तृत लेखाजोखाका माध्यमबाट जोखिम पहिचान र अभिलेखीकरणका साथै हिमतालहरूको उत्पत्ति र तिनको जोखिम समेत पहिचान र अभिलेखीकरण गरिनेछ ।
२. प्रदेश स्तरीय विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास गरी स्थानीय तहका सूचना प्रणालीलाई समेत प्रदेश र राष्ट्रिय विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीसँग आवद्ध गरिनेछ ।
३. **संघीय सरकारसंग समन्वय गरी** विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि भूविज्ञान, भूकम्प विज्ञान, भौगोलिक सूचना प्रणाली, समुदायमा आधारित एवं अत्याधुनिक पूर्वसूचना प्रणालीलगायतका प्रविधिको विकास, स्थापना, उपयोग र प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी जनचेतनामूलक तथा सूचनामूलक कार्यक्रमहरू तयार गरी सूचना तथा सञ्चार माध्यमहरूको समेत प्रभावकारी उपयोग गर्दै समुदायस्तरसम्म सचेतना प्रवाह गरिनेछ ।
५. राष्ट्रिय भवन संहिता, पूर्वाधार निर्माण तथा विकास मापदण्ड अनुरूप विपद् तथा जलवायु उत्थानशील पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ ।
६. शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, उद्योग, पर्यटन, ऊर्जा, आवास, यातायात, खानेपानी, सरसफाइ लगायत औद्योगिक तथा व्यवसायिक क्षेत्रका पूर्वाधार र ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाको विपद् जोखिम न्यूनीकरण गरिनेछ ।
७. विद्यालयको संरचनात्मक र गैरसंरचनात्मक सुरक्षा अभिवृद्धि गरी सुरक्षित र गुणस्तरीय सिकाई सुनिश्चित गरिनेछ ।
८. विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनसम्बन्धी विषयलाई सबै तहको शैक्षिक पाठ्यक्रममा समावेश गराउन समन्वय गरिनेछ ।
९. आवधिक तथा वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा प्रकोपको प्रकृति, आवृत्ति, विपद्को सम्भावना र अवशिष्ट जोखिम तथा विकास आयोजनाको कार्यान्वयनबाट उत्पन्न हुनसक्ने जोखिमको पहिचान तथा न्यूनीकरण गरिनेछ ।

१०. बहुविपद् जोखिम न्यूनीकरणका साथै जोखिमयुक्त हिमतालबाट उत्पन्न हुने जोखिम व्यवस्थापनका लागि संघ, अन्तरप्रदेश र स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य संयन्त्रको विकास गरिनेछ ।
११. बहुविपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूल कृषि प्रणालीको विकासका लागि संघ र स्थानीय तहसँग सहकार्य गरिनेछ ।
१२. राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति अनुरूप सबै स्थानीय तहको विपद् जोखिम सम्बेदनशील भू-उपयोग योजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
१३. विपद् जोखिममा रहेका असुरक्षित बस्तीहरूलाई सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्न तीनै तहको सरकारबीच लागत सहभागिता सहितको सहकार्य गरिनेछ ।
१४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण, पूर्वसूचना प्रणाली र विपद् प्रतिकार्यका लागि समुदायको क्षमता विकास गरिनेछ ।
१५. प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक प्रकोपका घटनाक्रमहरूको नियमित निगरानी र मापनद्वारा जोखिम पहिचान गरी न्यूनीकरणका उपाय अवलम्बन गरिनेछ ।
१६. सम्भावित महामारीको सामना गर्न प्रदेशका निकायहरूको क्षमता विकास गरिनेछ ।
१७. विपद्का कारण मानव जीवन र आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक पूर्वाधारमा हुने क्षतिको परिपूर्ति गर्न बीमा लगायतका जोखिम हस्तान्तरणका विधिको कार्यान्वयन गरिनेछ ।
१८. समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन विधिलाई अवलम्बन गरी रैथाने तथा परम्परागत ज्ञान, सीप, प्रविधि र अभ्यासको प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
१९. विपद् जोखिमको अध्ययन तथा अनुसन्धानका लागि विज्ञहरूको टिम बनाएर आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयको मातहतमा रहने गरी प्रदेश विपद् अध्ययन तथा अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गरी विकास साझेदार, निजी तथा गैरसरकारी संस्था, प्राज्ञिक निकाय र सार्वजनिक तथा निजी अनुसन्धान केन्द्रसँग सहकार्य गरिनेछ ।
२०. प्रदेशको एकीकृत जलाधार क्षेत्र संरक्षण सम्बन्धी दीर्घकालीन योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२१. सार्वजनिक तथा निजी भौतिक संरचनालाई विपद् उत्थानशील एवं अपाङ्ग, बाल, महिला एवं ज्येष्ठ नागरिकमैत्री बनाइनेछ ।
२२. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्यमा सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी क्षेत्रको संलग्नता एवं साझेदारीलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

२३. वन, वनस्पति, वन्यजन्तु समेतको जैविक विविधता संरक्षणका लागि वनक्षेत्रमा हुने आगलागी, पहिरो, वन्यजन्तु आक्रमणबाट जनधनको क्षति न्यूनीकरणलाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ ।
२४. आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र र विपद्सँग सम्बन्धित सेवा केन्द्रहरूको क्षमता विकास गरी सूचना तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन, विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यलाई स्थानीय स्तरसम्म विस्तार गरिनेछ ।
२५. प्रदेश र स्थानीय तहमा विभिन्न स्तरका खोज तथा उद्धार टोलीको गठन गरी क्षमता विकास गरिनेछ ।
२६. प्रदेश र स्थानीय तहमा स्वयंसेवक समूहको गठन, अत्यावश्यक सेवा सञ्चालन केन्द्रको स्थापना र विकास गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
२७. मानवीय सहयोग वितरणलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप बनाउन संस्थागत व्यवस्था तथा क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
२८. आपत्कालीन अवस्थामा मानवीय सहयोग र जोखिम न्यूनीकरणका लागि प्रदेश, स्थानीय तह र समुदाय स्तरमा विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना र परिचालन गरिनेछ ।
२९. आपत्कालीन भण्डारगृहको विस्तार गरी खोज, उद्धार तथा राहत सामग्रीहरू भण्डारणको व्यवस्था गरिनेछ ।
३०. शैक्षिक संस्था, अस्पताल र आपत्कालीन आश्रय स्थलजस्ता आधारभूत पूर्वाधारहरूको स्तरोन्नती गरी समुचित उपयोग गरिनेछ ।
३१. विपद्का समयमा सहज उपयोग गर्न सकिने गरी स्थानीय तहको सहकार्यमा सुरक्षित खुल्ला क्षेत्रको पहिचान र व्यवस्थापन गरिनेछ ।
३२. आपत्कालीन प्रतिकार्यमा विपद् प्रभावित सबै वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्न प्रविधिमा आधारित सञ्चार प्रणालीको विकास र प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
३३. विपद्को समयमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रबाट प्राप्त हुने मानवीय सहयोग सामग्रीको सहज आपूर्ति र परिचालनको उचित व्यवस्था मिलाइनेछ ।
३४. विपद्पछि गरिने पुनर्निर्माण, पुनःस्थापना लगायतका कार्यबाट नयाँ जोखिम उत्पन्न हुन नदिन “अझ बलियो र अझ राम्रो” अवधारणालाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
३५. विपद् प्रभावित समुदायलाई आवास, जीविकोपार्जन र आर्थिक विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अनुदान उपलब्ध गराउने र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमार्फत् सहूलियत कर्जाको व्यवस्था गरिनेछ ।

१०. नीति कार्यान्वयन

१. प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना, विपद् प्रतिकार्य ढाँचा, विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, विपद् प्रभाव मूल्याङ्कन मार्गदर्शन, पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना कार्यढाँचा लगायत आवश्यक मापदण्ड मार्गदर्शन तथा कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।
२. विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धिका लागि प्रदेश तथा स्थानीय तहले आवधिक र वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममा जोखिम न्यूनीकरणका कार्यलाई प्राथमिकतामा राखी तयार गर्ने ।
३. विकास योजनामा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा हुने व्ययको अभिलेखीकरण गर्ने विधि अवलम्बन गर्ने ।
४. प्रदेश र स्थानीय सरकारले नितिको परिधिमा रही समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापनलाई प्रबर्द्धन गर्न वार्षिक रूपमा कार्यक्रमसहित बजेट व्यवस्था गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
५. आपत्कालीन प्रतिकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन विपद्को उच्च जोखिममा रहेका क्षेत्रलाई समेट्ने गरी विपद् सम्बन्धी सेवा केन्द्रको स्थापना गर्ने ।
६. नीति, रणनीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालालाई सुसूचित गर्न सञ्चार गर्ने ।

११. समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

१. नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि प्रदेश र स्थानीय तहमा सरकारी, निजी, गैरसरकारी संस्था तथा सरोकारवालाहरूबीच समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
२. यस नीति अनुसार भएका कार्यहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन; स्वीकृत अनुगमन सूचक सहितको कार्यान्वयन कार्ययोजना अनुरूप गर्ने ।
३. नीति कार्यान्वयनका क्रममा आएका पृष्ठपोषणहरूलाई ग्रहण गरी समयसापेक्ष सुधार गर्ने ।
४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी सम्पूर्ण विवरण वार्षिक रूपमा अद्यावधिक गरी "प्रदेश विपद् प्रतिवेदन" प्रकाशन गर्ने ।

१२. नीति पुनरावलोकन

यस नीतिलाई ५ वर्षमा पुनरावलोकन गरिनेछ र आवश्यकता अनुसार सो अगावै पनि परिमार्जन गर्न सकिनेछ ।